

Omtrent enkele recente vondsten van *Cotula coronopifolia* in België en aangrenzend Noord-Frankrijk

Filip VERLOOVE¹, Arnout ZWAENEPOEL² en Frederic PIESCHAERT³

¹ Universiteit Gent, Vakgroep Biologie, Labo Plantkunde, K.L. Ledeganckstraat 35, B-9000 Gent, [filip.verloove@swc.be]

² WVI, Baron Ruzettelaan 35, B-8310 Assebroek [a.zwaenepoel@wvi.be]

³ Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel [frederic.piesschaert@instnat.be]

Abstract. – On some recent records of *Cotula coronopifolia* in Belgium and adjacent France. *Cotula coronopifolia* L., an invasive Asteraceae from South Africa, has been found several times in similar conditions in 2001 en 2002. The history of the species in Belgium and Europe is examined and details about growing conditions, ecology and perspectives of the recent records are provided.

Résumé. – Sur quelques trouvailles récentes de *Cotula coronopifolia* en Belgique et dans le nord de la France. *Cotula coronopifolia* L., composée envahissante sud-africaine, a été trouvée plusieurs fois au cours des années 2001 et 2002. L'histoire de l'espèce en Belgique et en Europe est examinée et des détails concernant l'écologie et les perspectives des trouvailles récentes sont données.

Inleiding

Na een afwezigheid van ruim een halve eeuw, werden op 20 augustus 2001 gedurende een inventarisatie langs de Leie, ter hoogte van Menen (Pré de Menin, dép. Nord, France) enkele plantjes ontdekt van *Cotula coronopifolia* L. (Goudknopje), een uit Zuid-Afrika afkomstige Asteraceae. Merkwaardig genoeg dook dezelfde soort in de daaropvolgende maanden (en vervolgens ook in 2002) op meerdere andere plaatsen in België en Noord-Frankrijk op, telkens in min of meer analoge omstandigheden.

Naar aanleiding van deze merkwaardige vondsten is de historiek van *Cotula coronopifolia* in België en elders in Europa nagegaan. De recente vindplaatsen worden beschreven en de toekomstperspectieven van de soort in het gebied van de flora bediscussieerd.

Diverse recente groeiplaatsen

Een eerste locatie bevindt zich in een natuurontwikkelingsgebied langs de Franse kant van de Leie, tegenover de stad Menen (Pré de Menin, IFBL E1.47.42). Het laaggelegen ge-

bied werd enkele jaren geleden gecreëerd en bestaat tegenwoordig uit een reeks kleine en grotere poelen en sloten, die in de zomer gedeeltelijk droogvallen. In de winter is het gebied wellicht grotendeels permanent overstroomd. Op een drooggevallen, nagenoeg onbegroeide strook tussen de Leie en een kunstmatige poel werd één plantje van *Cotula coronopifolia* waargenomen. Hier trad de soort op als pionier. Na wat zoekwerk werden in de onmiddellijke omgeving nog minstens drie exemplaren gevonden (FV). Deze waren merkkelijk forser, maar vielen toch helemaal niet op in een bijna monospecifieke *Mentha aquatica*-vegetatie.

De tweede recente locatie bevindt zich in het natuurreservaat de Uitkerkse Polder in Uitkerke (Blankenberge; IFBL B1.58) en werd, eveneens in augustus 2001, ontdekt door Dirk Content. *Cotula coronopifolia* komt er voor op de meest zilte en laagste stukken van het reservaat en groeit er in verschillende groepjes. Ook hier ligt de groeiplaats in een natuurontwikkelingszone, nl. een in 1996 tot 10 cm afgeplagd perceel. Het perceel staat in de winter volledig onder water en valt in de zomer droog. Bovendien is het gebied het hele jaar door onderhevig aan zware begrazingsdruk van grauwe ganzen. Het staat vast dat *Cotula coronopifolia* in Uitkerke pas in 2001 voor het eerst is opgedoken.

In mei 2002 werd *Cotula coronopifolia* waargenomen in een recent gegraven afwateringssloot op een opgespoten terrein tussen het Deurganckdok en het Waaslandkanaal (FP), in Beveren-Doel (IFBL B4.53.43). Hier groeit de soort op schelprijk zand, op de zuidoostelijke oever van een sloot, in een kleine monospecifieke populatie van ongeveer één op een halve meter. In de loop van de zomer

valt de sloot vermoedelijk droog, maar tijdens de bloei stonden de planten nog in 10-15 cm diep water. Eind mei was de populatie grotendeels uitgebleeid.

Op 4 september 2002 kwam een vierde recente vondst aan het licht. *C. coronopifolia* werd toen aangetroffen in het natuurreservaat Vijvergebied Midden-Limburg (Karpervijver, IFBL D6.36.44; med. Lily Gora). Enkele exemplaren groeiden er op de bodem van een ontwaterde vijver.

Niet lang voordien, in 2000, was *Cotula coronopifolia* ook al waargenomen langs een kanaal in Annezin (N-Frankrijk, regio Nord-Pas-de-Calais; med. Centre de Phytosociologie, Bailleul, zonder verdere gegevens), een regio waar de soort blijkbaar nooit voorheen was gesignaleerd (Boullet 1999).

Tenslotte is er ook een qua milieu 'afwijkende' vondst van *Cotula coronopifolia* uit 1996, groeiend op de voet van een verweerd, vochtig muurtje van de kazerne in de Petersestraat in Brugge (IFBL C2.22.13) (AZ).

Vegetatiekundige en ecologische aspecten

Een in 2001 gemaakte opname laat toe de begroeiing met *Cotula coronopifolia* in Uitkerke vegetatiekundig te situeren (tabel 1).

Tabel 1. Opname met *Cotula coronopifolia*, Uitkerkse Polder, 2001.

Opname. Uitkerkse Polder, ca. 150 m ten W van 't Molentje, IFBL B1.58; 5 × 1 m; augustus 2001; bodem: klei met veel schelpgruis; totale bedekking: kruidlaag 90 %, moslaag ontbrekend, 'strooisel' (ganzenmest) 5 %; helling en expositie: vrijwel vlak met enig micro-reliëf. (Bedekkingsschaal: Londo; auteur: AZ) *Cotula coronopifolia* a2, *Spergularia salina* 8, *Juncus bufonius* a2, *Elymus repens* a2, *Alopecurus geniculatus* a2, *Plantago major* subsp. *intermedia* p1, *Polygonum aviculare* p1, *Atriplex prostrata* p1, *Puccinellia capillaris* a2, *Juncus gerardii* r1, *Chenopodium rubrum* r1, *Phragmites australis* r1, *Ranunculus sceleratus* r1, *Glaux maritima* r1.

Cotula coronopifolia bevindt zich in Uitkerke perfect in zijn ecologische habitat zoals die

elders in Europa gekend is: uitgesproken zilte, nabij de zee gelegen, in de zomer droogvallende, in de winter overstromde percelen met sterke begrazingsdruk (in de winter door waterwild, in de zomer door koeien). In Uitkerke vertoont de vegetatie met *Cotula coronopifolia* enige affiniteit met het Bleek kweldergrasverbond (*Puccinellietum capillaris* Beeftink 1965), een pioniersgemeenschap van zilte graslanden (zie tabel 1).

De locatie in Menen wijkt hier enigszins van af door haar afstand tot de zee. Toch zijn voor het overige de overeenkomsten frappant. Het gebied kent nauwelijks recreatie en is een rustgebied voor doortrekkend waterwild.

Ook de groeiplaats in Doel is zeer gelijkwaardig. Het betreft eveneens een recent en periodiek droogvallende biotoop. De aanwezigheid in de onmiddellijke omgeving van soorten als *Aster tripolium*, *Samolus valerandi*, *Scirpus maritimus*, *S. tabernaemontani*, *Senecio congestus*, enz. wijst op een pioniersvegetatie op brakke bodem.

De groeiplaats op een muurtje in Brugge wijkt het sterkst af: de muurvegetatie bestond er deels uit klassieke muurplanten (*Asplenium ruta-muraria*, *Cymbalaria muralis*), deels uit facultatieve muurplanten als *Poa annua*, *Conyza canadensis*, enz. Twee mogelijke ecologische links kunnen worden aangestipt. De plant is mogelijk gearriveerd via vogelmest; de muurkroon wordt immers door rustende vogels benut en de groeiplaats – een trapvormig uitspringende muurbasis – is een accumulatieplaats van vogelmest. Daarnaast wordt het voetpad, slechts enkele centimeters lager dan de groeiplaats, frequent met strooizout behandeld om het begaanbaar te houden. Stagnerend water aan de voet van de muur kan daardoor eveneens brak zijn.

In het Midden-Limburgse Vijvergebied ligt de herkomst voor de hand: de regio wordt druk gefrequentieerd door waterwild. Ook van diverse andere zeldzame planten in dit gebied is geopperd dat ze wellicht door trekvogels werden aangevoerd (b.v. *Juncus foliosus*; Verloove 2002). Ook hier groeide *Cotula coronopifolia* op een drooggevallen vijveroever.

Omtrent de ecologie van *Cotula coronopifolia*, vooral dan binnen het secundair areaal,

werd uitvoerig gerapporteerd door Van Der Toorn (1980) en Van Der Toorn & Ten Hove (1982). Zij vergeleken onder meer haar gedrag met dat van de inheemse *Ranunculus sceleratus*. *Cotula coronopifolia* bleek globaal minder goed aangepast te zijn aan zijn habitat, wat het min of meer efemere, onregelmatig voorkomen zou verklaren.

Historiek van *Cotula coronopifolia* in België en Europa

Een revisie van de Belgische herbaria (BR, GENT, LG) leverde de volgende oude vondsten op (aangevuld met herbariumreferenties voor enkele van de recente waarnemingen):

- s.d.: environs de Verviers, gravières de la Vesdre; A. Visé s.n. (BR);
- 1895 en 1904-1911: Goé et Ensival, berge de la Vesdre (introduction passagère); M. Halin s.n. (BR);
- 08.1908 : gravières à Verviers; P. Halin s.n. (LG);
- 09.1935 : Austruweel, terrains marécageux (plante qui se répand dans nos environs); J. Callé s.n. (BR);
- 08.1947 : gravières de la Vesdre, rue Renier; A. Visé s.n. (LG);
- 20.08.2001: Menen, Les Prés de Menin, dép. Nord, France, modderige oever van een kleine vijver, naast de Leie; 4 exx.; F. Verloove 4895 (priv. herb. F.V.);
- 27.05.2002: Waaslandhaven Beveren, recent gegraven afwateringsgracht in opgespoten zandgrond in hoek tussen Waaslandkanaal en Doeldok; in brak water op een diepte van 15 cm; een aaneengesloten populatie van 1 x 0,5 m; F. Piesschaert s.n. (BR);
- 24.10.2002: Zonhoven, Wijvenheide; berge vaseuse d'étang mis en assec; une grosse touffe et quelques petits pieds; J. Lambinon 02/B/230, L. Andriessen & C. Nagels (LG, priv. herb. F.V.).

Ondanks de bemerking op het herbariumetiket van Callé is gebleken dat de aanwezigheid van *Cotula coronopifolia* in Vlaanderen steeds efemere is geweest. Ongetwijfeld houdt dit verband met de specifieke ecologische eisen van de soort.

De origine van de Belgische vondsten is tweeledig. De oudste vondsten uit de Vesdervallei kunnen ongetwijfeld geassocieerd worden met de wolimport. De recente vondsten echter (en wellicht ook deze van Austruweel, in 1935) zijn waarschijnlijk het resultaat van verspreiding via vogels. *Cotula coronopifolia* is immers een geliefkoosde voedselplant van heel wat watervogels, zoals de Afrikaanse namen 'gansgras' en 'eendjesgras' aangeven. *Cotula coronopifolia* wordt tegenwoordig ook

meer en meer aangeboden in tuincentra. Dit zou in de toekomst aanleiding kunnen geven tot verwildering.

In het algemeen herbarium in Meise (BR) bevinden zich collecties uit Duitsland, Frankrijk, Noorwegen, Portugal en Spanje. Volgens Tutin (1976) werd *C. coronopifolia* verder ook waargenomen in Groot-Brittannië, Denemarken, Ierland en Sardinië. Enkele jaren geleden werd de plant voor het eerst waargenomen in Griekenland (Koumpli-Sovantzi 1986) en heel recent ook in Zweden (Widgren 2003). Waarschijnlijk is ze enkel in Zuidwest-Europa echt ingeburgerd, noordwaarts mogelijk tot Bretagne en Normandië (Guinochet & De Vilmorin 1987). Recent zou ze ook meer noordelijk – in Yorkshire (Groot-Brittannië; Martin 1993) – ingeburgerd zijn. In Nederland is *C. coronopifolia* sinds 1972 min of meer bestendig aanwezig (Mennema & van Ooststroom 1973; Van Der Toorn 1980). In Zuid-Europa kan de plant zich ontwikkelen tot een lastig onkruid. Op 30 jaar tijd verspreidde de soort zich bijvoorbeeld over heel Corsica; ze wordt er nu beschouwd als een bedreiging voor de inheemse flora (Natali & Jeanmonod 1996).

Toekomstperspectief voor België

Tot op heden is *Cotula coronopifolia* in België een efemere adventief gebleken. In welke mate de recente vestigingspogingen succesvol zullen zijn, moet nog blijken. De soort zou erg vorstgevoelig zijn (niet verwonderlijk voor een Zuid-Afrikaanse soort), wat haar in West-Europa in de problemen kan brengen. Bovendien zouden de zaden slechts een beperkte kiemkracht hebben (Weeda *et al.* 1991).

In de loop van 2002 en 2003 werden de groeiplaatsen in Menen en Uitkerke opnieuw bezocht. Zoals verwacht is *C. coronopifolia* verdwenen op de kleine groeiplaats langs de Leie; ze werd er althans begin juni 2002 niet meer teruggezien (merkwaardig was wel de massale aanwezigheid van een andere neofyt, *Mimulus guttatus*).

In Uitkerke daarentegen werd op 15 juli 2002 door Dirk Content en Franky Beidts vastgesteld dat *C. coronopifolia* uitbreiding heeft genomen. Terwijl in 2001 een tiental

bloeiende plantjes werd aangetroffen, bleken er nu minstens 50 te bloeien. Daarnaast waren veel vegetatieve en reeds uitgebloeide exemplaren aanwezig. Opvallend was dat alle plantjes werden waargenomen op ongeveer dezelfde hoogte, als het ware op een soort vloedmerk. In 2003 bleek dat *C. coronopifolia* zich opnieuw explosief had uitgebreid, en dit ondanks de relatief strenge winter 2002-2003. De plant komt momenteel over een oppervlakte van ongeveer één hectare verspreid voor (med. D. Content, augustus 2003).

De groeiplaats in de Waaslandhaven ligt in een gebied dat voorzien is als opspuitzone voor de aanleg van het Deurganckdok en zal dus hoogstwaarschijnlijk in de nabije toekomst verdwijnen. In afwachting werd het gebied in 2003 opnieuw bezocht. *Cotula coronopifolia* blijkt zich op de bekende groeiplaats niet enkel gehandhaafd te hebben: in de nabije omgeving werd ook een nieuwe, gelijkaardige groeiplaats aangetroffen (werf Deurganckdok, einde dok, IFBL B4.53.44, mei 2003; med. G. Spanoghe, juni 2003).

Het is onbekend of de soort nog steeds aanwezig is in Zonhoven en Annezin. De groeiplaats in Brugge bleef verschillende jaren bestaan, maar is waarschijnlijk na een schoonmaakbeurt inmiddels verdwenen.

Los van de vraag of *Cotula coronopifolia* definitief een vaste stek zal verwerven in onze flora, lijkt het er in elk geval sterk op dat de soort momenteel om onduidelijke redenen vaker aangevoerd wordt dan voorheen. Dit blijkt niet enkel uit de hier gepubliceerde recente vondsten in België en aangrenzend Frankrijk. Ook in Nederland duikt *C. coronopifolia* recent steeds vaker op (zie o.a. talloze vermeldingen op het internet), dikwijls op ver van elkaar verwijderde locaties waar ze voordien nooit eerder was opgemerkt.

Een directe verklaring voor die plotse opmars is er niet. Wel lijkt het vast te staan

dat *Cotula coronopifolia*, zoals elders in West-Europa, door waterwild (wellicht vooral ganzen) wordt aangevoerd.

Dankwoord. – Prof. Jacques Lambinon wordt bedankt voor het verstrekken van de herbariumreferenties voor L.G. Dirk Content, Lily Gora, Geert Spanoghe en Wouter Van Landuyt hielden ons op de hoogte van de evolutie van diverse *Cotula*-groeiplaatsen.

Literatuur

- Boullet V.** (1999) – Inventaire de la flore vasculaire du Nord-Pas-de-Calais (Ptéridophytes et Spermatophytes): raretés, protections, menaces et statuts. *Bull. Soc. Bot. N. Fr.* 52: XIV + 67 p.
- Guinochet M. & de Vilmorin R.** (1987) – Flore de France. Fascicule 4: 1201-1595. Paris, CNRS.
- Koumpli-Sovantzi L.** (1986) – *Cotula coronopifolia* L., a new adventive species for Greece. *Biologia Gallo-Hellenica* 11: 313-318.
- Martin J.** (1993) – *Cotula coronopifolia* established in Yorkshire. *BSBI News* 64: 42-43.
- Mennema J. & van Ooststroom S.J.** (1973) – Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1972. *Gorteria* 6: 181-198.
- Natali A. & Jeanmonod D.** (1996) – Flore analytique des plantes introduites en Corse. Editions des conservatoire et Jardin Botaniques de la Ville de Genève. 211 p.
- Tutin T.G.** (1976) – *Cotula*. In Tutin T.G. (ed.), *Flora Europaea*, vol. 4: Plantaginaceae to Compositae (and Rubiaceae): 177. Cambridge, Cambridge University Press.
- Van Der Toorn J.** (1980) – On the ecology of *Cotula coronopifolia* L. and *Ranunculus sceleratus* L. I. Geographic distribution, habitat, and field observations. *Acta Bot. Neerl.* 29: 385-396.
- Van Der Toorn J. & Ten Hove H.J.** (1982) – On the ecology of *Cotula coronopifolia* L. and *Ranunculus sceleratus* L. II. Experiments on germination, seed longevity, and seedling survival. *Acta Oecol. Plant* 3 (17/4): 409-418.
- Verloove F.** (2002) – Ingeburgerde plantensoorten in Vlaanderen. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud 20. Brussel, Instituut voor Natuurbehoud.
- Weeda E.J., Westra R., Westra Ch. & Westra T.** (1991) – Nederlandse oecologische flora. Deel 4. Sine loco, IVN. 317 p.
- Widgren Å.** (2003) – *Cotula*, guldknappar på spridning i Sverige? (*Cotula coronopifolia*: spreading in Sweden?). *Svensk Bot. Tidskr.* 97: 130-133.